

A KÖZÖS ÉLET TESTVÉREI.

A középkor tanügyi mozgalmainak van egy állandó vonása, melyet minden téren és minden törekvéseiben megvalósítani akart, és ez a vallásos szellemnek ápolása. Az egyházi írók műveiből sok idézettel támogathatjuk ez állításunkat, melyet a kulturtörténelem is megerősít. A középkor vallásos szelleme a XIV. század első éveiben kerül veszélybe, a mikor eleinte titokban, később nyíltan támadásban részesül.

Az emberi lélek, úgy az értelem, mint az akarat, eszmény nélkül magasabb életre nem képes. Az eszményeket vallás, tudomány és művészet szolgáltatják első sorban, melyek szülői minden nagyknak és nemesnek.

Az emberiség a maga története során néha az egyikhez, máskor a másikhoz látszott hűtelennek. A szellemi élet különfélesége onnét származik, hogy egyszer az egyik, máskor a másik lefoglalja az ember összes lelki törekvését, a vallás uralomra emelésével nem törődik a tudományal, semmire sem becsüli a művészetet.

A népvándorlás emberében, valamint annak lezajlása után, a nyers, a vadságra hajló emberre semmi sem volt annyira szelidítő hatással, mint a vallás. Isten ismerete és tisztelete megneemesítette az egész embert, lelkének összes tehetségeivel arra törekedett, hogy naponként tökéletesedvén, a mennyire gyarlósága megengedte, hasonló legyen a tökéletesség mennyei atyjához, az Istenhez. Ez a törekvés éltette az embert, ezen kívül nem gondolt semmivel.

A tanítás terén ügyet seim vetett arra, hogy annak módszerét megjavítsa. A régi, apáitól átvett trivium, quadrivium teljesen megfelelt törekvéseinek, az iskolai tantárgyak számában, a tanítás módszerében nem akart újat alkotni. A művészet tekintetében megelégszik azzal, a mit a muzsika tanulásában elsajátított, a művészeti érzéknek nemesítése, mely a jó ízlésben nyilatkozik meg, és a melyre a szépművészetek, különösen a klasszikusoknak olvasása, a költészet tanulmányozása folyhat be üdvösen, csak szórványosan fordul elő itt-ott. A tudomány tekintetében a XI. századtól kezdve a keresztény bölcselők nagy munkásságot fejtenek ki, de épen nem mondhatjuk, hogy a realis tudomány iránt nagy az érdek, a természettudomány nem tud egy rangra emelkedni a bölcsellettől és hittudományal.

A városi iskolák, véleményem szerint, ha tovább fejlődnek, megvalósítják a középkor egyes nagy embereinek buzgó óhajtását, mely abban tetőződött, hogy a szellemi élet fejlesztésében egyformán szerepeljen vallás, tudomány és művészet, hogy a realis élet követelményei az ideális állásponton állapíttatván meg, az egyén boldogságát, a társadalom békéjét, a haza, egyes nemzet jólétét teremtsék meg. A kezdet kezdeténél

továbbra nem fejlődött a városi iskolai tanítás, melynek egész iránya és szelleme különben nem is volt még határozottan körvonalozott módon megállapítva.

A bölcselettudomány azt tanítja, hogy az emberi ész kétféleképp működik : 1. mint észbelátás, midőn valamely tétel igazságába hatolunk be az alapok világos és érthető ismerete által, melyet azután tudásnak nevezünk ; 2. mint ép érzék (sensus naturæ communis), melynél fogva az emberi ész bizonyos itéleteket alkot és ragaszkodik azoknak igazságához, bár nem ismeri világosan és érthetően az okot, melyen az itéletek igazsága alapszik.

Az emberi észnek ezt a kétféle működését fölismerhetjük az emberiség múltjában és jelenében egyaránt. Sok kérdésben ép érzék vezérli az embereket, kik érzik csak, hogy nem helyes a megszokott dolog, de észbelátásból eredő megismerésére nem képesek emelkedni.

A XIV. század folyamán akadtak kiváló férfiak, kik belátták, hogy a nevelés és tanítás megszokott iránya és szelleme nem halad helyes úton, hogy mindakettő tekintetében változásnak kell bekövetkezni.

A nevelés egyoldalú, a tanítás encyclopædikus, és nem annyira a dolgok ismeretén, mint a szavakhoz való ragaszkodáson, a tankönyv betűinek értelmet ölt betanulásán, az emlékezet majdnem kizárólagos művelésén alapult ; a tudósoknak egyoldalúsága, vele együtt gőgös büszkesége közönségesen jellemző dolog volt.

A kik gondolkodni tudtak, belátták, hogy a nevelés csak a tehetségek fejlesztése, tökéletesítése és nemesítése lehet, hogy a tanításnak, a tudománynak végső elemzésében arra kell törekedni, hogy az értelem művelésével az akaratot kormányozza, hogy így az ember, mint erkölcsi lény, önmagának és az egész világnak ura legyen.

Ez a gondolat vezérelte a *közös élet testvéreinek* apostoli szellemű alapítóját, midőn erkölcsi testületét létrehozta. Groote Gellért (Geert de Groot) megérdemli, hogy nevét tisztelettel említsük, hogy az emberiség nagyjai közé számítsuk. Ha az ember értékét erkölcsi tartalma szerint állapítjuk meg, ha elv gyanánt valljuk, hogy a szeretet és az áldozat alapja úgy az egyéni boldogságnak, mint eszköze a társadalomban élő emberek érdekében, azoknak boldogítására kifejtett törekvéseinknek, mely boldogítja lelkiismeretében a segítőt, enyhíti a lelki és testi szükségben szenvedőt, — akkor a közös élet testvérei megalapítójának neve mellé ugyanazt írhatjuk, mit a francia forradalomban paulai sz. Vincze szobra alá irtak : a legnagyobb emberek egyike.

1340-ben született Deventerben, előkelő, vagyonos családból. Párisban és Kölnben tanult bölcseletet és theológiát, melynek befejeztével visszatért szülőföldjére. A tudós fiatal ember több egyházi javadalmat kap, melyeknek jövedelméből nagy lábon, fényűzően élt. Azon az úton

volt, hogy könnyelmű életmódjával a földbe temesse tehetségeit, midőn az isteni Gondviselés egy jó barátjának személyében segítségére jó, ki jó útra tereli.

Egyike karthauzi kolostor főnöke figyelemmel kísérte a fiatal Groote életét. Analyzálja lelkét és arra a meggyőződésre jut, hogy barátja azok közé az impressiók iránt érzékeny emberek közé tartozik, kiken a keresztény szeretet erejével segíteni lehet, ha az alkalmas pillanatot kiválasztva engedelmeskedünk a szentírás parancsának: *corripe fratrem, ne forte iteret*.

A szeretet hangján rajzolja le előtte eddigi könnyelmű életének bekövetkezendő eredményét, és a jó barát őszinte szavaival kéri: mentse meg halhatatlan lelkét. A szeretet győz, a fiatal tudós lemond fényes javadalmairól, elhagyja a világot, mely rá nézve «vesztőhely» volt, és a karthauzi főnök kolostorába menekül, hogy annak barátsága, és folytonos elmélkedés, tanulmányozás mellett megerősítve lelkét, képessé tegye nagy feladatának végrehajtására.

Deventer és a környék bámulva értesül az irigyelt tudós fiatal ember elhatározásáról. A közönség egy része nem szól semmit, «*contiuere omnes intèntique ora terebant*», másrésze meg nem habozik kijelenteni, hogy a sok tanulás megbódította Gerhardot, ezt a bolond lépést csak megzavart észszel követhette el.

Három év múlva elhagyja kolostori magányát, és mint hitszónok kezdi meg áldásos működését. Mint szónok nem a szónoki babérrért küzd, szónoklatával használni akar, az emberek erkölcsi életét megjavítani. A meggyőződés hangján beszélő tudós férfit lelkesülten hallgatja Németalföld lakossága, szónoklatainak olyan eredménye van, hogy a templomokba nem fér be a hívő közönség, kénytelen szabad ég alatt hirdetni az üdvösség útjait.

Azt mondják, hogy a kolduló barátok, nehéz megmagyarázni miféle okból, ellene áskálódnak, és utoljára is kénytelen az ünnepelelt szónok abbahagyni prédikációit. Én azt hiszem más oka volt annak, hogy Groote abbahagyta a szent beszédek tartását. Tudós, okos ember lévén lélektani alapon vizsgálta az embert. Önmagának élete, kortársainak viselkedése az ifjúság éveiben, a párisi és a kölni főiskolák tanulói-nak szelleme, mely épen nem volt minden tekintetben kielégítő, azt a meggyőződést érlelte meg lelkében, hogy az emberiség megjavítása csak úgy lehetséges, ha az ifjúságot határozott eszmény szerint kezdjük nevelni.

Ezt a határozott eszményt a legkönnyebben megvalósíthatjuk erkölcsi testületekben, ha az erkölcsi testületek tagjaiban testületi szellem él és uralkodik.

A benzések kolostorai, sz. Ferencz és sz. Domokos rendjének

különböző iskolái, a középkor folyamán, eszményi magaslaton szolgálják a nevelés és tanítás érdekét. A kolduló rendek vándoriskoláiban a nép tanítására, nevelésére is nagy gondot fordítanak; éppen azért, joggal kérdezhetjük: mit akart Groote akkor, mikor a «közös élet testvérei» testületet megalapítja; nem lett volna-e helyesebb, ha a kolduló rendekbe olvad, és önfeláldozó munkásságát, tudományos ismereteit ezeknek kipróbált iskoláiban érvényesíti?

Egyszerű, de azért fontos oka van annak, hogy Groote ezt nem tette. Művelt lelke nem tudott megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy ő és testvérei a koldulással polgártársainak terhére legyenek, kéregetésükkel folytonosan háborgassák.

A «*fratres liberæ voluntatis*», a hogy többek között a közös élet testvéreit nevezték, saját kezük munkájával tartják fenn magukat, az *ars clericalis*, a könyvmásolás, rendszeresen, felügyelet alatt, foly a testvérek házában.

Mikor a testvérek kápolnáiban a reggeli zsolozsma hangjai elnémulnak, egy részük az iskolába, más részük a műhelybe siet, hogy a nap hátralevő részét akár itt, akár ott, folytonos munkában töltsék el.

A könyvmásolás, ilyen alakban, nagyfontosságú volt a cultura szempontjából, jövedelmező is egyúttal. A könyvnyomtatás előtt az írott könyv ritka és drága volt. A közös élet testvérei éppen arra törekszének, hogy a könyveket szélesebb körben terjesszék, azoknak olvasását, még közönséges emberekre nézve is, lehetővé tegyék. Másrészről anyagi fenntartásukat, ellátásukat biztosítják, sőt lehetővé teszik, hogy szegény gyermekek, ifjak a könyvek írásával pénzt szerezzenek.

De bármily fontosnak tartom is a testvérek ezen munkásságát, eredményeiben előbbrevaló és jóval fontosabb a nevelés és tanítás terén kifejtett tevékenységük.

Mikor Groote a templomi szószéket a tanítói kathedrával cseréli föl, csak munkásságának helye lesz más, iránya, szelleme ugyanaz. A tudományokban jártas, az élet viharáiban megedzett, örömeibe beleunt férfiú arra a meggyőződésre jut, hogy az emberi lelket a tiszta lelkiismereten kívül más nem boldogíthatja. Ez a tiszta lelkiismeret pedig csak akkor munkálkodik igazán, valóban, ha Isten uralkodik lelkünkben. Isten uralma vallás nélkül, mely épen Isten megismerésében és tiszteletében nyilvánul, teljesen lehetetlen. Ha a vallás él az emberi lélekben, ereje és hatalma pótól mindent.

A szentírás első, legfontosabb, majdnem kizárólagos tankönyve, melynek lapjairól tanít Istenimádást, természet-, emberismeretet. A szent atyák műveit még olvassák, de a pogány klasszikusokat Groote nem akarja olvasatni. Különbösen is a tudományos ismeretekben gazdag férfiú arra a meggyőződésre jut, hogy az iskolában nem arra kell törekedni

hogy minél több ismeretet vigyünk bele a gyermeki lélekbe, hanem a tanításnál fontosabb a nevelés, a tehetségek, erők fejlesztése, tökéletesítése és nemesítése. Az értelmi nevelés bár megvan, de az akarat irányítása, az erkölcsi nevelés a fő Groote iskoláiban, melyre nem találhatott alkalmasabb könyvet a szentírásnál és a szent atyák iratainál.

Mikor a mester a szentírással kezében a keresztény, a művelt ember erkölcsi életének fontosságát, szépségét fejtegeti, a legtöbbet ér, úgymond Groote, ha nemcsak a főséges tanokat, hanem az ő saját erkölcsi életét, példáját követés végett növendékei elé állíthatja. Alázatos lelkétől távol van a gondolat, hogy főnhéjazó elbizakodottsággal hivatkozzék erre, jól tudja, hogy a megfigyelésre hajlandó és kész növendékeknél «facta loquuntur», kik tanítóikban mindent észrevesznek.

A szellemet kifárasztó és azért nem fejlesztő vitatkozásokat, mint kártékony és mit sem használó gyakorlatokat, Groote egészen mellőzi, helyette a jelzett könyveket adja nevelés és tanítás szempontjából a növendékek kezeibe, hogy azoknak megsárgult lapjairól ne a tudósok gőgös elbizakodottságát, hanem a sokratesi és krisztusi alázatosság szellemét tanulják el, mely az ismeretek, a tudás tekintetében is meggyőzheti őket arról, hogy mennyire gyarló és gyöngye teremtések, kik elmondhatják magukról: scio me nil scire.

A nevelésnek jelzett iránya, mint mindenki beláthatja, az erkölcsi nevelésre fekteti a fősúlyt, a tehetségek fejlesztésével összeköti azoknak tökéletesítését és nemesítését. Nem az a fődolog, tanította Groote, hogy a növendékek ügyesen tudjanak disputálni, hanem az, hogy megtanuljanak jól élni. Groote tanítása megegyez hát a Ferenczrend alapítójának tanításával. Bármily fontos és eredményeiben üdvös volt is Groote föllépése, a közös élet testvéreinek iskolái nem maradhattak meg ezen az alapon, melyen Groote szervezte, ki iskoláiban kizárólagosan a szentírást és a szentatyák műveit olvastatta. A kor szellemének engedve, mely a XIV. században rohamosan erősödő renaissancenak hatása alatt áll, a közös élet testvérei a szentírás és a szentatyák mellett kitartó szorgalommal olvassák a görög és római irodalom classicusait, az ismert auctorok művei mind fejtegetés tárgyai lesznek.

A szellemi élet terén megindult mozgalomnak életrevalósága mellett az tanuskodik, hogy nemcsak taps, tetszémoraj követi azt, hanem a kezdeményező, az alapító mellé munkatársak is szegődnek. Az ágostonrendi kanonokok egyike, a Grootenél tíz évvel fiatalabb Radevinsoon (Radewyn) Florentius többed magával hozzácsatlakozik és Zwoll mellett, Windesheimban iskolát nyit, mely a deventeri iskola szellemében neveli és tanítja az ifjuságot.

Groote halála után († 1384) a közös élet testvéreinek Radewyn lesz második alapítója, ki úgy a deventeri, mint a zwolli iskolák veze-

tését, sőt a közös élet testvéreinek kormányzását apostoli buzgalommal teljesíti.¹ Németalföld és Németország városaiban rohamosan terjed Groote és Radewyn testülete, a városok vetélkednek egymással és megnyitják kapuikat a közös élet testvérei előtt,² kik — minden jel arra mutat — a régóta várva-várt óhaj teljesítésével a társadalom legnagyobb szükségletét elégitették ki.

Üdvös munkálkodásukban kissé megzavarta a testvéreket a konstanzi zsinaton egybegyült kolduló barátoknak, illetőleg ezek protectorainak panasza, kik éles szavakkal támadták meg a közös élet testvéreit, szemükre lobbantották, hogy többen közülök eretnek tant tanítanak, a pápai rendeleteket, egyházi törvényeket sértően elhanyagolják, semmibe se veszik.³

Mindenesetre csodálatos, hogy ez a panasz épen akkor hangzik el, mikor az 1400. évben meghalt Radewyn utódja, Kempen (Kempis) Tamás ágostonrendi kanonok a közös élet testvérei szellemében már évek óta folytatja tanítását a zwolli iskolában,⁴ mely szorosan keresz-

¹ Sz. Jeromos (Hieronymus) után, kinek műveit nagy előszeretettel másolják «*Hieronymusok*»-nak, I. nagy sz. Gergelyről, a középkori iskolák védőszentjéről «*Gregorianusok*»-nak, nemkülönben «*Fratres collationis*» is nevezik a közös élet testvéreit. Az utóbbi elnevezés arra céloz, hogy a jó testvérek szellemi táplálékot nyújtanak a népnek.

² Németalföld városaiban egymásután keletkeznek testvérházak és iskolák. Zwoll, Amersfort, Hoven, Delft, Hattem, Döesbusch, Utrecht, Nymwegen, Gouda, Gröningen, Harderwik, majd Herzogenbusch, a központtól, Deventertől távolabb fekvő Gent, Geeraarstberg, Brüssel, Löwen, Lüttich, Mecheln, Cambrai városokban százával keresik föl intézeteiket a tanulók, a szülők napról-napra nagyobb bizalommal vannak a testvérek iránt. Németország is siet befogadni az egyesület tagjait; Emmerich, Wesel, Köln, Trier, Münster, Osnabrück, Hildesheim, Herford, Dortmund, Kassel, Marburg, Merseburg, Magdeburg, Rostock és Kulm városok egymással vetélkedve nyitják meg kapuikat és bocsátják iskoláikat a közös élet testvéreinek vezetésére.

³ A dominikánusok többen közt azért is megtámadták a közös élet testvéreit és a zsinat előtt bepanaszolták, hogy a belépőktől a vagyonukról való lemondást követelték. A közös élet testvérei, erősködtek a dominikánusok, nem szerzetesrend, tagjaitól tehát nem követelheti, hogy a tulajdonjogról lemondjanak. A párisi egyetem nagytudományú kancellárja, Gerson János, a zsinat atyái előtt védelmébe veszi a közös élettestvéreit, és a nagytekintélyű tudós föllépése biztosítja a zsinat rokonszenvét, mely lassankint arra kényszeríti ellenségeiket, hogy az ellenük megindított agitációt abbahagyják. — V. ö. Schwab: Johannes Gerson, 763 s. köv. l.

⁴ A testvérek néha egyik-másik iskolában mint kiegészítő tanítók munkálkodnak oly városokban is, a hol házaik nincsenek. Az meg a

tény szelleme, tanítójának, Kempen Tamásnak, nagy tudománya miatt rövid idő múlva a tudósoknak és a tanulni akaró fiatal embereknek Mekkája lesz.

Németország kiváló tudósai, kik a XV. század második felében a humanizmus képviselői, kik a későbbi germán tudományosságnak, mely a vén Európa művelődésében oly nagy szerepet játszik, első kezdeményezői, mind Kempen Tamásnak, illetőleg a közös élet testvéreinek tanítványai.

A társadalom hamarjában tisztában van azzal, hogy a testvérek iskolái az eddigi iskolákat határozottan fölülmúlják. És bár a XV. század folyamán az iskolák nem részesülnek nagy figyelemben, a tanügyi kérdések, követelmények és reformok iránt csak kevesen érdeklődnek, a szülők inkább ösztönszerűleg, mint öntudatosan, a testvérek iskoláiba küldik gyermekeiket, mivel tapasztalják, hogy a nevelés és tanítás ezekben az iskolákban nem kötelességszerűen, hanem hivatásszerűen történik.

A testvérek egyik-másik iskolájában a tanulók száma 800, 1000 és 1200 közt váltakozik; a gröningseni iskolába nemcsak a szomszéd városokból, hanem a szomszéd tartományokból, országokból: Brabantból, Flandriából, Német-, Lengyel-, Francia-, Olasz-, sőt Spanyolországból is özönlének a növendékek.

Németalföld és Németország culturális életére a testvérek iskolái virágzásuk éveiben kiváló hatással és eredménnyel vannak. A vallás igazságain kívül a tudás igazságai is érdekelni kezdik az embereket, és pedig nemcsak a kiváltságos osztályok tagjait, hanem a népet is. A testvérek, különösen Zerbolt Gellért († 1398) már a XIV. században sürgetik, hogy a *nép anyanyelvén olvassa a szentírást, egyúttal elv gyanánt hirdetik, hogy a keresztény népművelésnek kezdete és alapja a szentírás olvasása.*

A szentírás mellett a classicusok is nagy tiszteletben részesülnek,* a görög és latin nyelv tanulására szorítják tanítványaikat. Hogy

XV. század folyamán és a XVI. század elején közönséges dolog, hogy a közös élet testvéreinek módszerét és tantervét alkalmazzák a testület kötelelén kívül álló tanítók. — V. ö. Kæmmel Otto: Geschichte des deutschen Schulwesens, etc. 214.

* Wessel (szül. 1419, † 1489) famulusa, Josquin (Goswin) a classicusok olvasására nézve a következőket írja: Den Ovid und ähnliche Schriftsteller mag man einmal lesen, mit grösserem Fleisse aber schon den Virgil, Horaz und Terenz, wenn man überhaupt ein besonderes Studium auf die Dichter verwenden will. Vor Allem ist die Bibel fleissig zu lesen, ausser Josephus und den Geschichtschreibern der Kirche (Eusebius, Sokrates, Sozomenus) von den weltlichen Historikern die Aufmerksamkeit

a classicus nyelveket és irodalmakat eredménynyel tanították, eléggé illusztrálja az, hogy azokban a városokban, melyekben a testvéreknek iskoláik vannak, minden hivatalnok tudott latinul, minden kereskedő görögül beszélni, vagy legalább is megértette azt, a ki görögül beszélt. Még az is előfordul, hogy az ilyen városokban nem ritkán hallani polgárleányokat, sőt szolgálókat is, kik mindennapi munkájuk elvégzése közben lelkesülten éneklék a latin dalokat, melyeket környezetük intelligens embereitől szorgalommal, sőt örömmel megtanultak.

Ez az adat, melynek valódisága fölött nincs okunk kételkedni, azt mutatja, hogy a közös élet testvérei, hivatásszerű tanításukkal azt érik el, hogy a polgárság, sőt még az alsóbbrendű néposztály is az iskola felé fordítja tekintetét, nem idegenkedik attól. Így lépnek a közös élet testvérei, mint erkölcsi testület, a városok, a jogi testületek örökségébe, a testvérek iskolái arra vannak hivatva, hogy a városi iskolákban megkezdett reformmozgalmat újra fölvegyék és a tanítás javítása, a nevelés kérdéseinek tisztázása érdekében üdvösen munkálkodjanak.

(Folytatása köv.)

ACSAY ANTAL.

AZ ANGOL JÁTÉKOK HATÁSA MALTA SZIGETÉN ÉS EGYIPTOMBAN.

I. Malta szigetén.

A játékhajlam veleszületik az emberrel. Ez az a tulajdonsága az embereknek, a mely nem ismer előjogokat, a mely az aranyos bölcsők és az egyszerű pólyák lakóinak közös tulajdonát képezi. Játsszani szeret minden gyermek; sőt, ha ezt a játékra való hajlandóságot ápoljuk, az valóságos szenvedélylyé növi ki magát.

Ezt a hajlandóságot könnyű szerrel kielégítheti mindenki, mert nem szükséges más hozzá, mint szabad idő, szabad levegő, szabad tér és néhány játszótárs.

Míg az idő szabadon rendelkezésére állott az embereknek, addig a játék a bölcsőtől a késő vénségig elkísérte az embereket. Az ó-kor nem-

auf Justin und Sallust, auf Plutarch, Thucydides und Herodot zu richten; auch die Schriften des Aristoteles und Plato wird man nicht ohne Nutzen lesen, besonders aber muss man des Stiles wegen bei Cicero verweilen; ausserdem ist ein ernstes Studium auf Augustin zu verwenden, womit man Hieronymus, Ambrosius, Chrysostomus, Gregorius Bernhard und Hugo von St. Victor verbinden mag. — V. ö. Ullmann C.: Reformatoren vor der Reformation vornehmlich in Deutschland und den Niederlanden. II. 391.